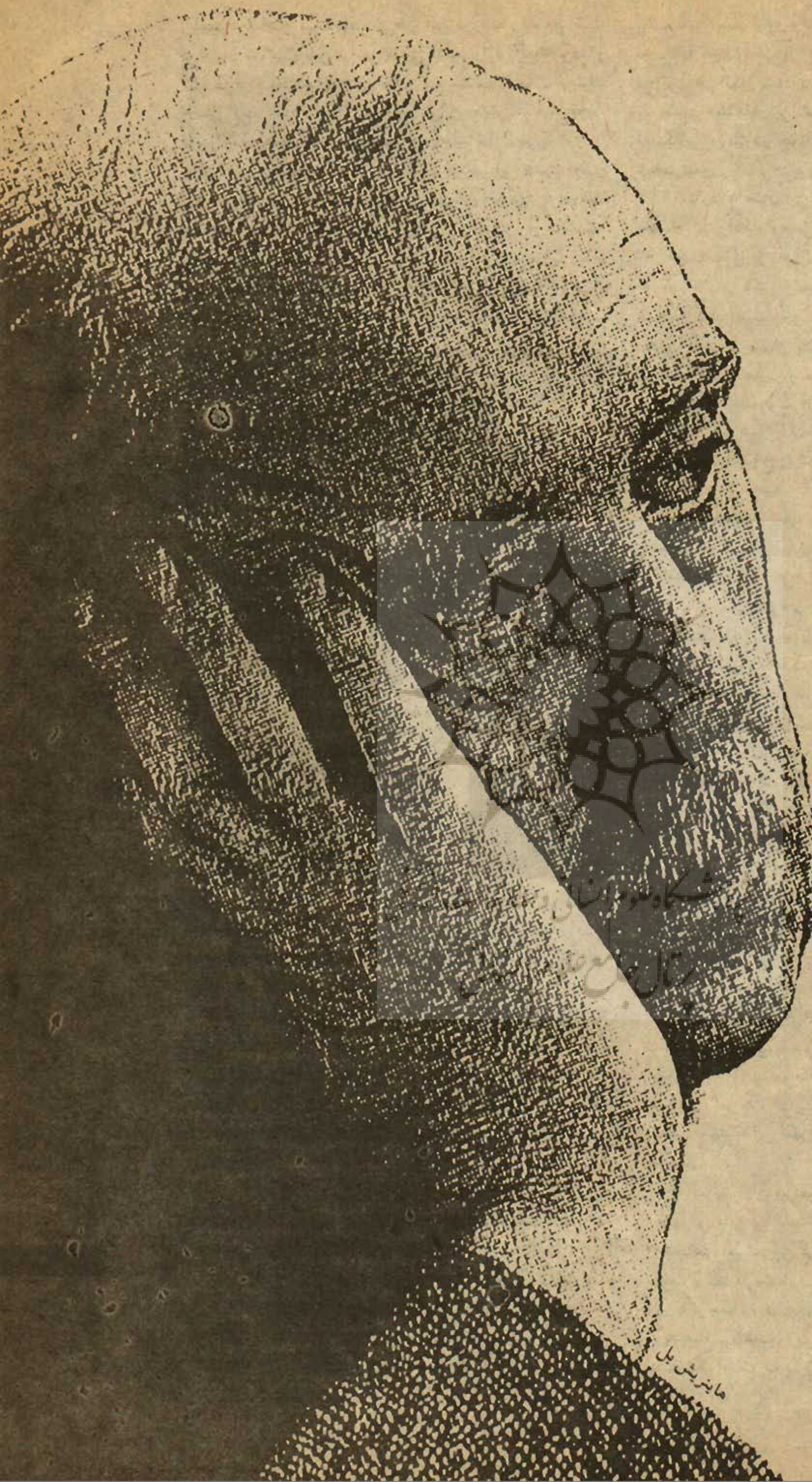

بازتاب ادبیات داستانی قرن بیستم آلمان در ایران

پیش درآمد

مقاله حاضر گامی است در پاسخ به نیازی که نگارنده آن خود مدتهای مدید با آن مواجه بوده است. بسیار پیش آمده که مترجم، دانشجو یا علاقه‌مندی خواسته بداند: آیا از نویسنده‌ای اثری ترجمه شده، آیا این ترجمه در جامعه پذیرفته شده و در نهایت جای خالی ترجمه‌های موجود کجاست؟ نگارش این گونه مقاله‌ها اصولاً باید بر اساس نظامی خاص صورت پذیرد. نظم حاکم بر این نوشته، دوره‌های ادبی قرن بیستم آلمان را در بر می‌گیرد. همان گونه که مشخص است، بسیاری از نویسندگان در چندین دوره فعالیت داشته‌اند و به همین دلیل آثار آنها نیازمند تقسیم بندی خاص است. در این مقاله تلاش شده مطرح‌ترین آثار ترجمه شده از جنبه ادبی و خاصه در حوزه ادبیات داستانی مطرح شود و به همین دلیل نام برخی از آثار و کتابهای نقد و تفسیر ذکر نشده است. امید آن که این تلاش گامی هر چند کوچک و سرآغازی در نگارش این گونه مقالات باشد.

قرن بیستم، به خصوص در اروپا، وارث فلسفه شوپنهاور و نیچه است. نیچه در کتاب اراده معطوف به قدرت^(۱) آینده را چنین پیش‌بینی می‌کند: «آنچه بازمی‌گویم تاریخ دوسده آینده است. من پیش‌آمدی اجتناب‌ناپذیر را توصیف می‌کنم: ظهور پوچ‌گرایی... فرهنگ اروپا دیری است درگیر در عذاب اختلافاتی است که پیوسته رو به افزایش‌اند، خروشان، قهرآمیز و شتابان، همچون طوفانی که می‌خواهد فروکش کند؛ نمی‌اندیشد و از اندیشیدن می‌هراسد.» (ص ۳ متن آلمانی) اوسوالد اشپرنگلر در کتاب افول مغرب زمین^(۲) نیز همین واقعیت را بیان می‌دارد. بی‌شک تأثیر این چنین شیوه‌نگرشی در آینه ادبیات به سببی در آثار قرن سانسر مشاهده می‌شود. آغاز قرن بیستم همزمان با پایان دوره ادبی ناتورالیسم بود. توصیفهای ناتورالیستی زندگی مردم فقیر که در آثار نویسندگی همچون گرهارت هارپتمان^(۳) مشاهده می‌شد، دیگر از جذابیت زیادی بین مردم برخوردار نبود و همین نکته سبب شد ناتورالیسم نیز به انتهای راه خود برسد. در آلمان بیسمارک، بنیانگذار دولت مرکزی رایش استعفا کرده، دوره حکومت

● از شاخص‌ترین
جنبش‌های ادبی
آغاز قرن بیستم
در آلمان می‌توان
جنبش ادبی
نمادگرایی را
نام برد. این جنبش
در ابتدا
تحت تأثیر
شعر فرانسه در
آلمان پدید آمد.

● هاینریش بل
می‌نویسد:
«از ویرانه‌ها سه
واژه پدید آمد
که ادبیات
نوپای ما به
آنها وابسته
است: ادبیات جنگ،
ادبیات بازگشت
به خانه و
ادبیات ویرانه‌ها.»

ویلهلم دوم آغاز شده بود. در طی این دوره به رغم وضعیت درخشان سیاسی، بحران ادبی تمامی آلمان را فرا گرفته بود. از شاخص‌ترین جنبشهای ادبی آغاز قرن بیستم در آلمان می‌توان جنبش ادبی «نمادگرایی»^(۴) را نام برد. این جنبش در ابتدا تحت تأثیر شعر فرانسه در آلمان پدید آمد. شارل بودلر^(۵) و پل ورنل^(۶) در فرانسه پیشگامان این مکتب بودند. این عده به جای پرداختن به امور معمول و جنبه‌های نازیباى زندگی، به آرمانها و دوری از واقعیت پرداخته و زبانی پر رمز و راز داشتند. برگزیدگان این دوره در آلمان اشتفان گتورگه، راینر ماریا ریلکه و هوگوفون هوفمانستال بودند. از ویژگیهای این سه شاعر آن بود که در هر حال علاوه بر توجه به زیبایی، به قالب ظاهری

شعر نیز بسیار توجه می‌کردند. متأسفانه از آثار سه نویسنده یاد شده، تاکنون فقط یک اثر از ریلکه به فارسی ترجمه شده است. چند نامه به شاعری جوان و یک داستان و چند شعر را دکتر پرویز ناتل خانلری به سال ۱۳۱۸ به فارسی ترجمه کرد. این ترجمه از زبان فرانسه به فارسی انجام گرفته است، با این حال بین کتاب‌خوانان فارسی‌زبان محبوبیت زیادی کسب کرده و چاپ چهارم آن نیز منتشر شده است. این مجموعه شامل اشعار «آن که می‌گرید»، «روز بازار گل‌های سید»، «گاهی در دل شب»، «که می‌تواند بگوید...»، «همسایه»، «در دشت» است.

از نویسندگان بزرگ آغاز قرن بیستم، برادران توماس و هاینریش مان را می‌توان نام برد. هر دو این نویسندگان به نقد جامعه قرن نوزدهم آلمان می‌پردازند.

تونیو کوروگر رمانی است که توماس مان آن را به سال ۱۹۰۳ نگاشته و رضا سیدحسینی آن را از فرانسه به فارسی ترجمه کرده است. به رغم ترجمه غیرمستقیم از زبان مبدأ، این کتاب به چاپ سوم نیز رسیده است. توماس مان در این اثر

تحت تأثیر فلسفه نیچه بوده و در عین حال با ظرافتی بی حد و حصر علاقه‌مندی خود را به تئودور اشتورم^(۷)، نویسنده رئالیست قرن نوزدهم آلمان نشان داده است. ناهماهنگی هنرمند با محیط پیرامونی دستمایه این اثر است و به خوبی نشانه‌هایی از نمادگرایی را نیز در خود دارد. تونیو کوروگر شباهت بسیاری با شخصیت‌های رمان بودن بودکها^(۸) بزرگترین اثر توماس مان در ۱۹۰۹ دارد. داستان این رمان فروپاشی خانواده‌ای بزرگ در شهر لوبک (زادگاه توماس مان) است.

مجموعه‌ای از داستانهای توماس مان با نام آثار برگزیده توماس مان را دکتر حسین نوروزی در سال ۱۳۶۰ به فارسی ترجمه کرده است. این مجموعه شامل داستانها و رمانهای گنجه، آقای فریدمان نیم و جیبی، سرخوردگی، سانحه قطار، مرگ در ونیز، ماریو و ساحر است. مشهورترین بخش این مجموعه، داستان مرگ در ونیز است که توماس مان آن را به سال ۱۹۱۳ نوشته است. مان در این داستان هنرمندی به نام گوستاو فون آشنباخ را در تضاد با محیط پیرامونی و اخلاقیات قرار داده و به توصیف ناکامیها و سرخوردگیهایش پرداخته است. شخصیت اصلی با تغییر و تحول در زندگی و شکستن حصارها و گستن قیدوبندهای آن به مرگ می‌رسد. بهره‌گیری از اسطوره و تمثیل به خوبی نشان دهنده گرایش نمادگرایی مان در این اثر است. مترجم در ترجمه این اثر به دلیل عدم دستیابی به زبان در خور متن، توفیق چندانی نیافته است.

حسن نکوروج، دکترای زبان و ادبیات آلمانی، رمان کوه جادو اثر نویسنده یاد شده را به فارسی برگردانده است. کوه جادو، داستان پسری است که برای معالجه به آسایشگاهی در کوهستان می‌رود. هانس کاستورپ در طی این اثر درگیر روابط کسانی می‌شود که در این آسایشگاه به سر می‌برند و در نهایت به علت جنگ مجبور به بازگشت به شهر می‌شود. توماس مان با بهره‌گیری دقیق از ترجیع‌بندها^(۹) و توصیف مو به مو و موشکافانه محیط و وقایع، باز هم به شیوه‌ای نمادگرایی رمانی به یاد ماندنی از خود بر جای گذاشته است. از دیگر آثار این نویسنده که به فارسی ترجمه شده، داستانهای در راه گورستان، در نزد پیامبر را می‌توان نام برد. در عین حال، مجموعه‌ای از مقالات وی نیز به فارسی ترجمه شده است. مترجم این مقالات، ابوتراب سهراب، این اثر را از انگلیسی به فارسی ترجمه کرده است. با وجود ترجمه آثار یاد شده، به نظر می‌رسد که از توماس مان در ایران استقبال شایانی نمی‌شود. علت این امر به رغم بینش جهان بینانه وی، تکیه بر سنتهای آلمان است، به این مفهوم که آثار او در ایران مخاطب چندانی نمی‌یابد.

هاینریش مان نیز همچون برادرش علاقه زیادی به نقد اجتماعی دارد و اغلب نوشته‌هایش نیز کندوکاوی در مسائل اجتماعی است. وی گرایش زیادی به اکسپرسیونیسم دارد. معرف و تنها مترجم این نویسنده گرانقدر، محمود حدادی است. وی با ترجمه رمان زبردست، نخستین گام را در معرفی این نویسنده برداشت. زبردست داستان فردی به نام دیدریش هیشلینگ است که با زیرکی از موجودی زبون و ضعیف به

سرمایه‌داری بزرگ مبدل می‌شود و قیصر ویلهلم دوم را سرمشق زندگی خود می‌داند. هاینریش مان محیط و تحولات سیاسی - اجتماعی آغاز قرن بیستم آلمان را به خوبی در این اثر توصیف کرده است.

پرفسور گندیا فرشته آبی داستان دیگری است که انتقام‌جویی معلمی را نشان می‌دهد که با ازدواجی غیر اخلاقی قصد بر هم زدن تمامی معیارها و ارزشها را دارد و به همین دلیل از جامعه رانده می‌شود. این اثر به همراه رمان پهبواسپانو و زندگی هنری چهارم در دست چاپ است. در هر حال مطرح شدن این نویسنده در ایران مدیون زحمات محمود حدادی است. یکی دیگر از نویسندگانی که باید در اینجا از وی نام برد، فرانس کافکا است. نوشته‌های کافکا به نوعی زندگی‌نامه خود اوست و مشکلاتی که داشته است. کافکا با زندگی در دوره‌ای خاص و تأثیر عمیق سیطره پدرش بر او، دست به نگارش آثاری زده که در سراسر دنیا خوانندگان و مشتاقانی فراوان یافته است. داستانها و تمثیلهای کافکا به گونه‌ای رمزآلود بر خواننده تأثیر می‌گذارد که وی را مشتاق به آگاهی از تفسیر آثار و زندگی‌نامه خود نویسنده می‌کند. قابل ذکر است که از هیچ نویسنده آلمانی زبان دیگری همچون کافکا در ایران تا این حد استقبال نشده است، به طوری که بسیاری از آثار وی با چند ترجمه متفاوت به فارسی برگردانده شده است. نخستین ترجمه آثار او ترجمه مسخ است. صادق هدایت که نخستین گام را در معرفی این نویسنده با نگارش مقاله‌ای به نام «پیام کافکا» در مجله سخن (۱۳۲۲) برداشته بود، با ترجمه قطعات دیگری همچون جلوقانون، شغال و عرب، گراکوس شکارچی به معرفی هر چه بیشتر این نویسنده پرداخت. کافکا بی‌شک تأثیری عمیق بر آثار هدایت داشته و نشانه‌هایی از افکار وی را می‌توان در آثار هدایت بازخواند.

به تازگی ترجمه دیگری از مسخ نیز انجام شده که به همراه آن تفسیری از ولادیمیر نابوکف موجود است. مترجم این اثر، فرزانه طاهری، داستان یادشده را از انگلیسی به فارسی ترجمه کرده است. مسخ بی‌تردید یکی از عمیق‌ترین آثار کافکا است که در آن رؤیا و واقعیت به شیوه‌ای شگفت‌انگیز با یکدیگر تلفیق

می‌شود. آغاز این داستان با جملات زیر است:

«یک روز گرگور زامسا از خوابی آشفته بیدار شد و فهمید که در تختخوابش به حشره‌ای عظیم بدل شده است.»

چنین تلفیقی شگرف و بی‌باکانه از خصوصیات سبک نویسندگی کافکا است. از دیگر آثار او نامه به پدر را می‌توان نام برد. این اثر دو بار به فارسی ترجمه شده است. دو ترجمه همزمان این اثر، نشان دهنده اشتیاق و علاقه‌مندی کتاب‌خوانان فارسی زبان به این نویسنده است. منوچهر فکری ارشاد و فرامرز بهزاد هر یک جداگانه این اثر را به فارسی ترجمه کرده‌اند. بعدها دکتر فرامرز بهزاد، استاد زبان آلمانی دانشگاه تهران، مجموعه داستان پزشک دهکده را نیز به فارسی ترجمه کرد.

رمانهای بلند کافکا نیز به فارسی ترجمه شده‌اند. رمان محاکمه به ترجمه امیرجلال‌الدین اعلم از انگلیسی به فارسی برگردانده شده و اکنون به چاپ دوم رسیده است. در این رمان یوزف ک. بنا بر محکم دادگاهی نامعلوم، دستگیر و محکوم و اعدام می‌شود، بی‌آنکه علت آن را بداند و حس گناهکاری در او دایماً افزایش می‌یابد. یوزف ک. او در لحظه دستگیری، ارتباط با جهان مائوس را از دست می‌دهد. زنجیره علت و معلول گسسته می‌شود و شخصیت اصلی این رمان همچنان ناشناخته باقی می‌ماند. کافکا در این اثر سردرگمی انسان عصر حاضر را به زیبایی به تصویر کشیده و وجود صرف ک. به منزله نام خانوادگی شخصیت اصلی این رمان، نشان دهنده درگیری انسان عصر حاضر با هویت پایی است.

رمان بعدی کافکا امریکا است. این رمان را حسین آل طه به فارسی ترجمه کرده است. شخصیت اصلی این رمان جوانی به نام کارل روسمان است که به دلایل مشکلات اخلاقی به امریکا فرستاده می‌شود. سردرگمی و درماندگی این جوان در زندگی امریکایی را کافکا دستمایه این رمان خود کرده است. در هر حال این اثر نیز همچون همه آثار کافکا تصویرگر تنهایی انسان و بیگانگی‌اش در برابر دیگر انسانها و واقعیت زندگی است.

از دیگر نوشته‌های کافکا که به فارسی ترجمه شده‌اند، آثار زیر را نیز می‌توان نام برد: امپراتور، بازدید معدن، برادر کش، پیام امپراتور، تشویش پدر خانواده، خواب، داوری، در پیشگاه

تیم هانتکه

قانون، سیرک، گزارشی برای فرهنگستان، نزدیکترین دهکده، وکیل دعاوی تازه کار، یازده فرزند، بازگشت، پشتیبانان، دورگه، شمشیر، خیر ساختن دیوار، لاشخور، پل، دست بردار، فرزه. ... شاید تنها اثری که هنوز از کافکا در ایران منتشر نشده، مجموعه یادداشت‌های روزانه کافکا باشد که این یادداشتها را نیز بهرام مقزادی به فارسی ترجمه کرده و در مرحله چاپ است. این مترجم قبلاً نیز کتابی با عنوان شناخت کافکا تألیف کرده بود. مسجش هنر و اندیشه کافکا نوشته والتر زکل را نیز امیرجلال‌الدین اعلم مترجم رمان محاکمه به فارسی برگردانده است.

به راستی چرا آثار کافکا تا این حد مورد توجه قرار گرفته است؟ کوتاه و مختصر آنکه رمزگویی و جس لبریز از ناامیدی و تنهایی کافکا از ویژگیهای بارزی بوده است که پیوسته برای مردم مشرق زمین جذابیت بسیاری داشته است.

پس از کافکا باید به آرتور شنیسلر، نویسنده و شاعر و پزشک اتریشی اشاره کرد. شنیسلر از نخستین کسانی است که روان‌کاوی فروید را به رسمیت شناخت و در آثارش از آن بهره جست. صادق هدایت داستان کوردو برادرش را از این نویسنده ترجمه کرده است؛ در عین حال داستانهای گلهای مردگان سکوت می‌کنند، مرگ یک مرد مجرد و ناشناس به فارسی ترجمه شده‌اند.

بین سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۱۰ مکتب اکسپرسیونیسم در آلمان و تمامی اروپا مطرح شد. پیشگامان این دوره ادبی فرانک و دیکیند^(۱۱) در آلمان و از نظر موضوعی لثوتولستوی و فنودور داستایفسکی سرمشق دیگر نویسندگان بودند.^(۱۲) این مکتب برگرفته از هنر نقاشی است و هنرمند ادراک خود را از واقعیت به شیوه‌ای پیچیده منتقل می‌کند. تفاوت اکسپرسیونیسم با ناتورالیسم در آن است که تقلید دقیق جزئیات و وقایع پیرامونی، در اکسپرسیونیسم وجود ندارد. از نویسندگان این دوره ادبی اثری به فارسی ترجمه نشده است. شاید علت این امر زبان خاص و شیوه نگرش پیچیده این نویسندگان بوده است.

از دیگر نویسندگانی که در ایران بسیار مورد توجه قرار گرفته، هرمان هسه است. هسه نگرشی مبتنی بر روان‌شناسی کارل گوستاو یونگ دارد. شاید بی‌تردید بتوان گفت که آثار هسه از دیدگاه ادبیات آلمان به فارسی ترجمه نشده‌اند. در پی جنبشهای دانشجویی دهه ۶۰ میلادی، در آمریکا و اروپا رویکرد به شرق و فرار از پوچ‌گرایی شدت بیشتری یافت. در این دوره آثار هسه با تکیه بر شرق و میل به جستجوی حقیقت، در بین دانشجویان مغرب زمین از شهرت به سزایی برخوردار شد و به دنبال آن ترجمه برخی از آثار او به فارسی نیز انجام

گرفت. هر چند بسیاری بر این اعتقادند که رواج ترجمه آثار هسه در ایران ارتباطی با این مسائل ندارد، اما نباید این مسئله را نادیده انگاشت که مترجمان ادبی اغلب متأثر از مسائل فرهنگی و ادبی غرب‌اند و به همین دلیل رویکردهای آنان به ترجمه نیز تأکیدی بر همین مدعا است.

نخستین اثری که از هسه در ایران ترجمه شد، گرگ بیابان بود. هسه در این رمان به توصیف انسانی پرداخته که در تضاد بین هنر و جهان سرمایه‌داری و هستی دوگانه‌اش، خویشتن را اسکیزوفرن قلمداد می‌کند. این رمان نشان دهنده آن است که هسه مطالعات روان‌کاوی خود را در این اثر ادس به کار گرفته است.

آنچه سبب تأثیر گرگ بیابان بر خواننده فارسی زبان شده، علاوه بر ترجمه خوب کیکاووس جهانداری، توصیف جالب و تحلیل روانی شخصیت اصلی داستان است که همزاد، انسانی مالیخولیایی و منفی‌باف را گناهکار می‌شمرد. شاید شباهت ظاهری گرگ بیابان با رمان بوف کور هدایت سبب علاقه‌مندی خوانندگان به این اثر بوده باشد. هدایت نیز در بوف کور به توصیف حالتهای درونی و روانی موجودی تنها و غرق در خود می‌پردازد. در آن داستان نیز ارتباط منطقی از بین می‌رود و دوگانگی تحریکات جنسی و مرحله اودیپوس وجود دارد. اما در عین حال نقطه مشترک هر دو رمان انتقاد از جامعه و مسائل اجتماعی است.

از دیگر آثار هسه که به فارسی ترجمه شده است، نرگس و زربین دهان ترجمه سروش حبیبی را می‌توان نام برد. همین مترجم سفر به مشرق زمین را نیز به فارسی برگردانده است؛ این اثر در شهرت هسه در ایران تأثیر فراوانی داشته است. بی‌شک علت موفقیت ترجمه این اثر صرفاً حال و هوای صوفیانه

• در فاصله بین دو جنگ جهانی، ادبیات آلمانی دوره شکوفایی خود را طی کرد. به این دوره، «جمهوری وایمار» یا «بیست سال طلایی ادبیات آلمان» نیز می‌گویند.

ترجمه کرده است. بنگاه انتشارات خوارزمی با کمک دکتر فرامرز بهزاد دست به اقدامی بزرگ در ترجمه آثار این نمایشنامه‌نویس زد و نمایشنامه‌های آرتو اوی، تفنگهای خانم کارار، آدم، آدم است، نمایشنامه‌های آموزش، اپرای سه پولی، شویک در جنگ جهانی دوم و مجموعه‌ای از مقالات برشت «درباره تئاتر» را به فارسی منتشر کرد. از دیگر آثار وی که به فارسی ترجمه شده‌اند عبارت‌اند از: تدبیر، کله‌گردها و کله‌تیزها، مادر، گفتگوی فراریان، زن خوب ایالت سچوان، دایره گچی قفقازی، ارباب پونتیلیا و برده‌اش مانی، آن که گفت آری و آن که گفت نه و مجموعه‌ای درباره برشت.

اشرفان سویگ نیز از نویسندگانی است که در این دوره تن به تبعید داد. بین سالهای ۱۳۳۴ - ۱۳۲۴ شمسی آثار این نویسنده در ایران از محبوبیت زیادی برخوردار شد. وی نیز از

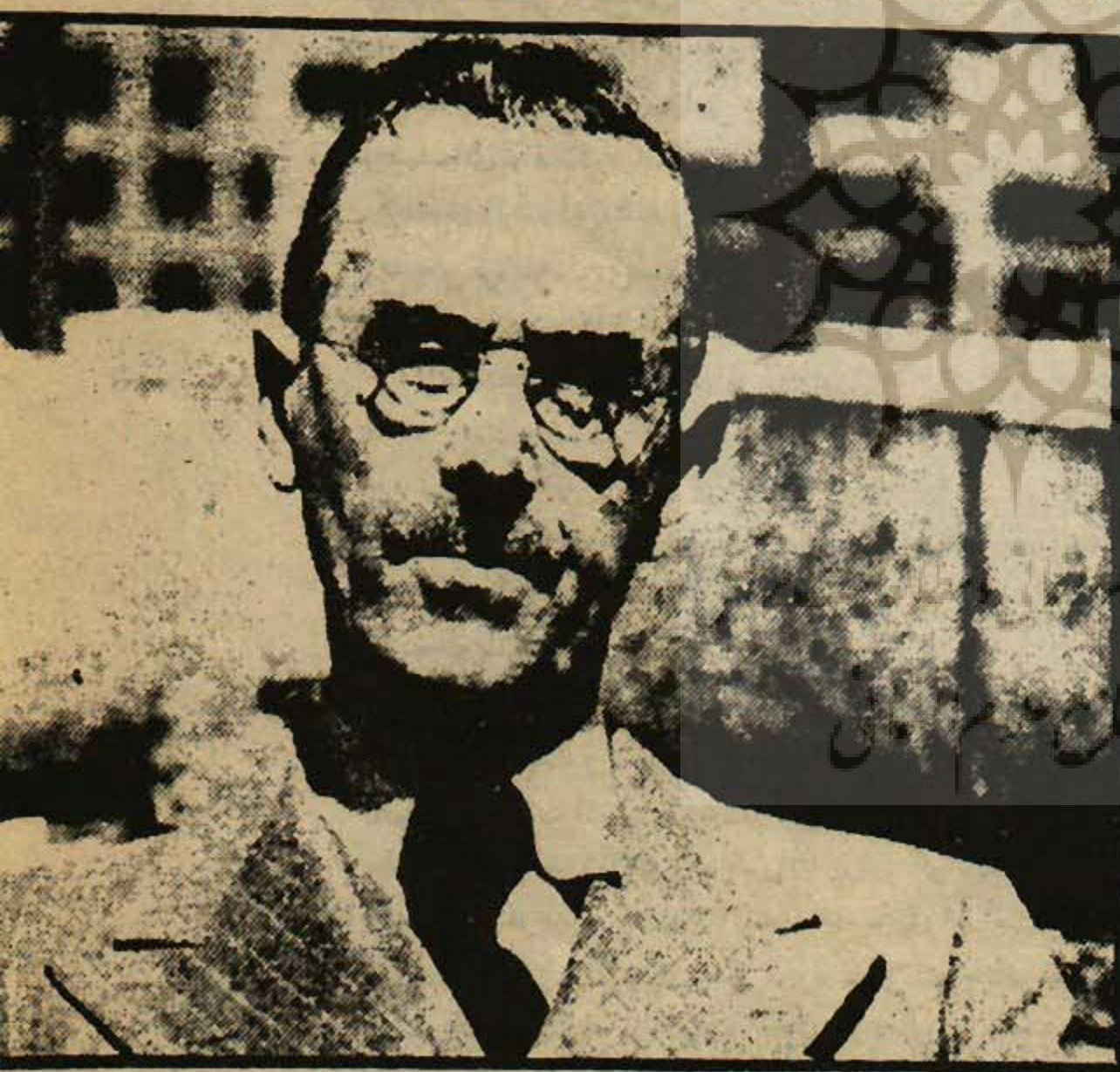
داستان که برای خوانندگان فارسی زبان از جذابیت همیشگی برخوردار است، نبوده، بلکه کیفیت خوب ترجمه حبیبی را هم باید در نظر گرفت.

رمان دمیان نیز دو بار به فارسی ترجمه شد، ولی به موفقیت چندانی دست نیافت. علت عدم موفقیت این کتاب علاوه بر ترجمه نه چندان خوب آن، مفاهیم پیچیده این اثر نیز هست که برای مخاطب فارسی زبان تا حدودی مشکل ایجاد می‌کند.

هسه در دیگر آثار خود همچون اعجوبه به انتقاد از نظام آموزشی دوره خود نیز پرداخت. این رمان را مینا بیگلری به فارسی ترجمه کرده است. از دیگر آثار ترجمه شده هسه می‌توان به سیدارتا، گرترو و اسپرلوس، هر سه ترجمه پرویز داریوش، آخرین تابستان کلینگزوردها، زیر دنده‌های چرخ، آگوستوس، پتر کامن تسیند، داستان دوست من، سه قصه، سیری در تنهایی، اگر جنگ ادامه یابد و مجموعه‌ای از چند شعر و تفسیری از زندگی هسه به نام دگر دیسی یک شاعر به ترجمه فرامرز سلیمانی نام برد.

در فاصله بین دو جنگ جهانی، ادبیات آلمان دوره شکوفایی خود را طی کرد. به این دوره، «جمهوری وایمار» یا «بیست سال طلایی ادبیات آلمان» نیز می‌گویند. در این دوره بود که بسیاری از آثار کافکا، هسه و توماس مان در ادبیات آلمان مطرح شد.

برتولت برشت، نمایشنامه‌نویس و داستان‌نویس و شاعر در این دوره آغاز به کار کرد و در پی طرح مسائلی متفکرانه در تئاتر برآمد. برشت نیز از معدود نمایشنامه‌نویسانی است که در ایران آثارش به ترجمه رسیده است. شاید برشت را در ایران به دلیل فن «فاصله‌گذاری» و مخالفت با تئاتر ارسطویی تا این حد مورد توجه قرار داده‌اند، اما نباید نگرش ایدئولوژیکی خاص وی را نیز نادیده انگاشت. بیشتر آثار برشت که در ایران ترجمه شده‌اند، مربوط به آثاری می‌شود که وی در دوره تبعید نگاشته است. آغاز این دوره دقیقاً سه ماه پس از به قدرت رسیدن هیتلر بود. در روز ۱۰ ماه مه ۱۹۳۳ در برلین و دیگر شهرهای دانشگاهی آلمان کتابهایی را که مخالف با عقاید دولت رایش بودند، به آتش کشیدند. به همین دلیل بسیاری از نویسندگان از آلمان گریختند و به فعالیتهای ادبی و بیشتر سیاسی در خارج آلمان پرداختند. دستمایه بسیاری از آثار این دوره، بیان واقعیتهای عربان و تلخ حکومت فاشیستی و در پی آن سالهای سخت جنگ جهانی دوم است. برشت نیز بسیاری از آثار خود را پیرامون مسائل جنگ و حکومت سوسیال ناسیونالیسم نوشته است. ترمس و نکبت رایش سوم از جمله همین آثار است. برشت در این نمایشنامه با ۲۴ پرده به توصیف زندگی مردم در دولت رایش پرداخته است. این اثر را شریف لنکرانی به فارسی

توماس

نویسندگانی بود که بسیاری از آثارش به فارسی ترجمه شده است. بیست و چهار ساعت از زندگانی یک زن، عشق من، مالک مانفرا میسکو، یزنگ زنان از جمله آثار ترجمه شده او به فارسی است.

شاید علت محبوبیت این نویسنده صرف نظر از داستانهای عشقی‌اش، توصیفهای تاریخی وی از فرهنگ اروپا باشد. ترجمه آثار سویگ تأثیر زیادی در آشنایی مردم ایران با فرهنگ و موضوعات تاریخی اروپا داشت. وی در داستانهایش به

توصیف صرف یک شخصیت نمی‌پرداخت، بلکه بیشتر در پی آن بود که محیط پیرامونی شخصیتها را نیز نشان دهد. در عین حال، این نویسنده به تحلیل صرف جامعه‌شناختی و روان‌کاوانه شخصیتها نیز نمی‌پرداخت، بلکه بیشتر با بهره‌جستن از روان‌شناسی فروید در گوشه‌هایی از پیکره داستان به کندوکاو در زنجیره علل رفتار شخصیتها می‌پرداخت. شاید علت جذابیت بیشتر آثار این نویسنده، در مقایسه با توماس مان، زبان ساده و پرهیز از درگیری سخت و شدید فرهنگی است. نثر سویگ در هر حال شیوا و همه‌فهم و حتی گاهی سهل‌انگارانه اما در عین حال جذاب است.

اریش کستر نیز از نویسندگان مطرح پیش از جنگ جهانی دوم و بعد از آن است. از آثار وی بیشتر داستانهایی که برای کودکان نوشته به فارسی ترجمه شده‌اند که از بین آنها می‌توان به ذفلی و آنتون ترجمه علی پاکبین و ماجراهای ذفلی ترجمه ح. نقشینه اشاره کرد.

از دیگر نویسندگان این دوره، آنزگرس را می‌توان نام برد که کتاب صلیب هفتم^(۱۳) وی به فارسی ترجمه شده است. زگرس که خود در این دوره در تبعید به سر می‌برد، در کتاب صلیب هفتم به زیبایی هر چه تمام‌تر وضعیت زندانها و اردوگاههای مرگ آلمان هیتلری و فرار یک زندانی را به تصویر کشیده است. تداعی معانی و یادآوری خاطرات گذشته، توصیفهای واقع‌گرایانه‌ای، از موقعیت آن زمان آلمان از شگردهای او در این کتاب است. این کتاب را حسین نوروزی به فارسی ترجمه کرده است. از میان دیگر آثار وی خوابکاری را می‌توان نام برد که امید آن را به فارسی برگردانده است.

لیون فویشت وانگر نیز از کسانی است که جنگ و دوره حکومت رایش را به عنوان موضوع اصلی برخی از رمانهای خود برگزیده است. از این نویسنده رمان تبعید به فارسی ترجمه شده که از آن استقبال شایان توجهی نشد. شاید علت این امر حجم زیاد کتاب و کیفیت نامطلوب ترجمه و چاپ نه چندان خوب آن باشد.

در ۸ ماه مه ۱۹۴۵ آلمان بی‌هیچ قید و شرطی تسلیم شد. جنگ پایان یافت و قرار شد بر خاکستر شهرهای ویران شده کشوری جدید بنا شود. هر چند اقتصاد آلمان به واقع باید از صفر آغاز می‌شد، اما ادبیات پشتوانه‌ای بس گرانبها داشت. از یک سو ممنوعیت چاپ و انتشار بسیاری از آثار در دوره حکومت هیتلر و از سوی دیگر تجربه‌های تلخ جنگ دست در دست یکدیگر نهادند تا ادبیات آلمان بار دیگر در صحنه جهانی مطرح شود. در بین نویسندگان پس از جنگ، سه گرایش گوناگون مشخص است. بی‌شک تقسیم‌بندی افراد اجتماع و هنرمندان همچون بسیاری از پدیده‌های اجتماعی و فرهنگی نمی‌تواند بسیار قاطعانه امکان پذیرد، از این رو برخی از این نویسندگان تعدادی از آثارشان در دسته نخست و یا دسته دوم جای می‌گیرد:

دسته نخست را کسانی تشکیل می‌دادند که از تبعید به آلمان باز می‌گشتند و در این دوره با مشکلات فراوان و به خصوص مشکل ارتباط با زبان مادری مواجه بودند. از این عده می‌توان

به توماس مان، اریش ماریا رمارک و بسیاری از دیگر نویسندگان آلمان اشاره کرد.

اریش ماریا رمارک از جمله نویسندگانی است که خوانندگان فارسی زبان با او آشنایی بسیاری دارند. نخستین اثر رمارک که به فارسی ترجمه شده رمان در غرب خبری نیست بود. این رمان را سیروس تاج بخش از انگلیسی به فارسی ترجمه کرده است. به رغم وجود زبان واسطه بین زبانهای مبدأ و مقصد، ترجمه این کتاب یکی از موفق‌ترین ترجمه‌های موجود است. بی‌شک توصیف دقیق خشونت در جنگ و سرنوشت سربازان بازگشته از جنگ، از دلایل موفقیت این کتاب است. از دیگر آثار این نویسنده راه بازگشت، زمانی برای زیستن و زمانی برای مرگ، شب یسپون و آخرین ایستگاه به فارسی ترجمه شده است.

دسته دوم کسانی بودند که در طی این دوره ۱۹۴۵ - ۱۹۳۳ در آلمان ماندند و تن به بسیاری از اردوگاهها و مشکلات آلمان هیتلری دادند. از این نویسندگان هانس ورنر ریشر و برونو آپتیز را می‌توان نام برد. آثار این عده بیشتر به گزارشهای زنده وقایع شباهت دارد. در ایران از برونو آپتیز کتاب بوهنه میان گرگها به فارسی ترجمه شده است. این رمان را عبدالحسین شریفیان به فارسی برگردانده است. داستان این رمان شرح وقایع اردوگاه بوخن والد است که خود آپتیز نیز مدتی را در آنجا به سر برده بود.

اما دسته سوم را نسل جدید آلمان تشکیل می‌دهد، نسلی که خود در جنگ بوده، اسیر شده و یا حتی به زندان افتاده است. این نسل ادیبانی را بنیان نهاد که به عنوان «ادبیات ویرانه‌ها»^(۱۴) شهرت یافت. هاینریش بل در مقاله‌ای با عنوان «اعترافی پیرامون ادبیات ویرانه‌ها» می‌نویسد:

«ما از جنگ و آنچه به هنگام بازگشت از جنگ در برابر خویش یافتیم، نوشتیم. از ویرانه‌ها سه واژه پدید آمد که ادبیات نوپای ما به آنها وابسته است: ادبیات جنگ، ادبیات بازگشت به خانه و ادبیات ویرانه‌ها.»

در عین حال شرایط دشوار چاپ کتاب و کمبود کاغذ و مشکلات اقتصادی سبب رواج نوع ادبی جدیدی در آلمان شد. این نوع جدید ادبی که داستان کوتاه است، تحت تأثیر داستانهای کوتاه امریکایی، به خصوص ارنست همینگوی، در دوره پس از جنگ به اوج شکوفایی خود رسید. بهترین داستانهای کوتاه پس از جنگ آلمان را بی‌شک ولفگانگ بورشرت نگاشته است. بورشرت هر چند خیلی زود (یعنی دو سال پس از جنگ) به دلیل جراحتهای جنگی مرد، اما در تلاشی جانکاه دست به نگارش داستانهای کوتاهی زد که بسیاری از آنها به فارسی ترجمه شده است. شمعدانیهای غمگین، نان، شبها که موشها می‌خوابند، ساعت آتش‌خیز خانه و در این سه‌شنبه از جمله داستانهای ترجمه شده او به فارسی است. این نویسنده همچنین نمایشنامه‌ای را به نام آن بیرون پشت در نگاشته است که این نمایشنامه به فارسی ترجمه و اجرا شده است. موضوع این نمایشنامه داستان زندگی سربازی است که با هزاران امید به خانه خویش برمی‌گردد، اما درمی‌یابد که دیگر

جایی در آنجا ندارد. از این نمایشنامه و دیگر آثار بورشرت در ایران استقبال زیادی شده است؛ علت هم بسیار روشن است: بورشرت ساده می‌نویسد و مفهوم و قالب هنری را به گونه‌ای ملموس و شگرف با هم در می‌آمیزد.

در سال ۱۹۲۷، گروهی^(۱۶) از همین نویسندگان نسل جدید آلمان، گروهی را تأسیس کردند که در پی هیچ هدف سیاسی خاصی نبود. این گروه تا اواخر دهه ۶۰ میلادی مهمترین گروه ادبی را تشکیل می‌داد. از نویسندگان این گروه به هاینریش بل، هانس ورنر ریشر، ولف دیتریش اشنور، گونترگراس، آلفرد آندرش و بسیاری دیگر از نویسندگان می‌توان اشاره کرد.

نکته‌ای که در همین جا قابل ذکر است، عدم وجود و جای خالی ترجمه اشعار و در کل آثار منظوم آلمانی در ایران است. شاید صرفاً تنها مجموعه‌ای به نام نمونه‌های شعر آلمان پس از جنگ جهانی دوم را بتوان نام برد که مهدی زمانیان آن را گردآوری و ترجمه کرده است. در این مجموعه آثاری از برنولت برشت، گونترگراس، ولفگانگ وای راخ، گونترایش و... به چشم می‌خورد.

از مشهورترین نویسندگان گروه ۴۷ که به خصوص در چند سال اخیر بسیاری از آثار وی به فارسی ترجمه شده است، می‌توان به هاینریش بل اشاره کرد. اولین گام در معرفی این نویسنده را شریف لنگرانی به سال ۱۳۲۱ با ترجمه رمان عقاید یک دلک برداشت.

در کل آثار بل را به سه دسته می‌توان تقسیم کرد: دسته نخست آثاری است که صرفاً به جنگ می‌پردازد. از این دسته می‌توان آدم کجا بودی؟ اولین رمان بل و همین طور رمان فزیده لب فزوده را نام برد که این رمان اخیر را به تازگی در آلمان منتشر کرده‌اند.

دسته دوم آثار بل به بررسی مسائل دوران پس از جنگ می‌پردازد. جنگ دیگر به گونه‌ای مستقیم در این آثار مشاهده نمی‌شود، ولی اثرات آن به خوبی نشان داده می‌شود. از این سری آثار، رمان نان آن سالها را دکتر محمد ظروفی به فارسی ترجمه کرده است. در این داستان من - راوی در چهار فصل به

روایت وقایعی که در یک روز دوشنبه پس از جنگ اتفاق افتاده است، می‌پردازد. مردی جوان به نام فندریش در مواجهه با دختری به نام هدویگ از حالت جمود روحی ناشی از تأثیرات جنگ خارج می‌شود و زندگی‌اش رنگی نو می‌گیرد.

اما آن دسته از آثار بل که در ایران بسیار مورد استقبال قرار گرفته است، دسته سوم آثار اوست. بل در این آثار تصویری انتقادی از اوضاع و احوال اجتماعی - سیاسی جامعه امروزی آلمان به دست داده و وجدان خفته این ملت را به بیداری فرا خوانده است.

همان گونه که ذکر شد، بل با ترجمه رمان عقاید یک دلک به ایرانیان معرفی گردید. علت موفقیت این اثر را باید نخست در محتوا و سپس در قالب بیان هنری آن جستجو کرد. یک دلک به عنوان نمادی از نسل جوان آلمان در این رمان به خواننده معرفی می‌شود، نسلی که سرخورده از بازیه‌های سیاسی و درگیر در مسئله هویت‌یابی است. در عین حال کل زمان داستان چهار ساعت است. نویسنده با بهره‌گیری صحیح و بجا از تکنیکهای داستان‌نویسی، همچون تداعی معانی، بازگشت به خاطرات گذشته، مکالمات تلفنی و مواجهه شخصیت اصلی و راوی داستان (هانس شینر) با افراد دیگر، تأثیری ژرف بر خواننده می‌گذارد.

رمان آبروی از دست رفته کاترینا بلوم را نیز شریف لنگرانی به فارسی ترجمه کرده است. این اثر سبب برپایی جنبش‌های سیاسی در آلمان شد. بل در این اثر پلیس و ژورنالیسم حرفه‌ای را به باد انتقاد گرفته است. قابل ذکر است که مجموعه داستانهای بل به نامهای سرپناه امن، تا زمانی که... و خاطره‌های از آلمان و رمان شبکه امنیتی نیز به فارسی ترجمه شده است. از دیگر عوامل آشنایی مردم ایران با هاینریش بل ویژه‌نامه انتشارات زمان با عنوان «ویژه نامه هاینریش بل» را می‌توان نام برد.

از دیگر اعضا گروه ۴۷ می‌توان آلفرد آندرش را نام برد. وی نیز در برخی از آثار خود به توصیف مسائل جنگ پرداخته است. از وی رمان زنگار یا آخرین دلیل به فارسی ترجمه شده است. نویسنده در این اثر به تشریح حالتهای روحی و روانی اشخاص مختلف در زمان دستگیریه‌های حکومت نازیس می‌پردازد. شخصیت‌های این رمان که به واقع هر یک در کلاف سر در گم اعتقادات خود در پی گریز از واقعیت هستند، به شیوه‌ای نمادین مجسمه‌ای چوبی را از آلمان خارج می‌کنند. تغییر معیارها و دیدگاهها در این رمان به خوبی مطرح شده است.

از پتروایس، نویسنده دوره ادبی پس از جنگ آلمان نمایشنامه استطلاق و داستان برج نیز به فارسی ترجمه شده است.

گونترگراس نیز برای علاقه‌مندان فارسی زبان نامی نا آشنا نیست. هر چند گراس با رمان طبل حلبی خود در آلمان شهرت یافت، اما این رمان شاید به دلیل حجم زیاد و یا مفاهیمی که برای خوانندگان فارسی زبان درک آن به دلیل تفاوت‌های حوزه‌های فرهنگی دشوار می‌نماید، تا به حال ترجمه

شارل بودلر

● نکته‌ای که قابل ذکر است، عدم وجود و جای خالی ترجمه اشعار و در کل آثار منظوم آلمانی در ایران است.

● بین سالهای ۱۹۲۵ - ۱۹۱۰ مکتب اکسپرسیونیسم در آلمان و تمامی اروپا مطرح شد. پیشگامان این دوره ادبی فرانکو و دیکیندر در آلمان و از نظر موضوعی لئوتولستوی و فتودور داستایفسکی سرمشق دیگر نویسندگان بودند.

هوشنگ طاهری است. در این مجموعه که به سال ۱۳۴۶ منتشر شده، داستانهایی از کورت کوزنبرگ، هاینریش بل، ولف دیتریش اشنوره، بورشرت، هانس پندر، ماری لویزه کاشینتز و ... موجود است.

مجموعه‌ای دیگر از این داستانها را ماریا ناصر با عنوان سفر به گسک به سال ۱۳۶۹ به فارسی منتشر کرده است. در این مجموعه داستانهایی از هاینریش بل، توماس مان و هانس پندر و بسیاری از نویسندگان مطرح آلمان موجود است. به تازگی اثر دیگری نیز با نام چهره غمگین من، ترجمه و گردآوری دکتر تورج رهنما نیز منتشر شده است. □

پانویسها:

- 1. Der Wille zur Macht
- 2. Sprengler, Oswald: Der Untergang des Abendlandes
- ۳. Hauptmann, Gerhardt. نویسنده تاتورالبت آلمان؛ از آثارش سوذنان نیل و نمایشنامه اجتماعی از طلوع خورشید را می‌توان نام برد.
- 4. Symblistus
- 5. Charles Baudelaire
- 6. Paul Verlaine
- ۷. Theodor Storm، نویسنده و وکیل دعوی قرن نوزدهم که توماس مان از وی تأثیر بسیاری پذیرفته است.
- 8. Buddenbrooks
- 9. Leitmotive
- 10. Joseph K.
- ۱۱. البته بسیاری از این آثار چندیار به فارسی ترجمه شده‌اند.
- 12. Frank Wedekind
- ۱۳. از دیگر ادیبان این دوره ادبی در آلمان گوتفردینس، ارنست بارلاخ، گئورگهایم را نیز می‌توان نام برد.
- 14. Das Siebte Kreuz
- 15. Die Trummer literature
- 16. Gruppe 47
- 17. Peter Handke

فهرست منابع:

۱. مولوی، فرشته: کتابشناسی داستان کوتاه، انتشارات نیلوفر، پاییز ۷۱، تهران.

2. Touradj, Rahnema: Zeitschrift "horen"; Die deutsche Literature des 20. Jahrhunderts in IRAN: 1981

3. E. Frenzel: Daten deutscher Dichtung, Chronologischer Abriss der deutschen Literature geschichte; Band II; dtv Verlag; 1972

4. Baumann, Barbara: Deutsche Literature in Epochen; Max Hueber Verlag; 1985 Munchen.

نشده است. اما از وی داستان موش و گربه به فارسی ترجمه شده است. این داستان شرح زندگی محصلی اهل شهر دانسینگ است که تجربه بزرگ زندگی اش، جنگ جهانی دوم است. گراس در این داستان از زبان تمثیلی نیز بسیار سود جسته است. از این نویسنده داستانهای کوتاه چپ دستها و پله برقی به فارسی ترجمه شده است.

در زمینه نمایشنامه نویسی، علاوه بر برشت، ماکس فریش و فریدریش دورنمات نیز در ایران از شهرت فراوانی برخوردارند. از نمایشنامه‌های فریش، نمایش آندورا، بیوگرافی و تثلیث به فارسی ترجمه شده، و از این بین دو نمایشنامه آندورا و بیوگرافی هر دو اجرا شده‌اند. در عین حال رمان هومو فابری این نویسنده را نیز علی رجایی به فارسی ترجمه کرده است.

از نمایشنامه‌های دورنمات نیز ازدواج آقای می‌سی‌می، ملاقات بانوی سالخورده، فیزیکدانها و پنجری را می‌توان نام برد که همگی به فارسی ترجمه و چندین بار در ایران اجرا شده‌اند. در عین حال رمان پلیسی قاضی و جلادش اثر همین نویسنده را نیز محمود حسینی زاد به فارسی ترجمه کرده است. این رمان یکی از بهترین رمانهای پلیسی عصر حاضر است.

از نویسندگان اخیر آلمان می‌توان به میشاییل‌انده اشاره کرد. از این نویسنده دو اثر به فارسی ترجمه شده است: نخست مومو ترجمه محمد زرین بال و سپس داستان بی‌پایان ترجمه شیرین بنی احمد. انده در داستان بی‌پایان، داستانی جذاب از نجات انسانی به کمک تنخیل خلاق را نشان می‌دهد.

پترهانتکه^{۱۷} نیز از جمله نویسندگان اخیر و مطرح آلمانی زبان اهل آتریش است. از این نویسنده دو اثر زن چپ دست با عنوان فارسی پیوندهای گسسته و آسمان برلین به فارسی ترجمه شده‌اند. اثر دوم از جمله آثاری است که هانتکه با همکاری ویم وندرس به صورت فیلمنامه نگاشته و از آن فیلمی نیز تهیه شده است.

جدیدترین اثری که از نویسندگان اخیر آلمان به فارسی ترجمه شده، رمان عطر است. این رمان در داخل آلمان پر فروش‌ترین رمان سال ۱۹۸۶ بوده است. نویسنده این اثر پاتریک سوسکیند است.

در ادامه لازم به ذکر است که از نقش بسیار سازنده و مطلوب مجموعه آثارها و داستانهای منتشر شده نیز باید یاد کرد. نخستین مجموعه‌ای که برگزیده‌ای صحیح و بجا از نویسندگان معاصر آلمان داشته، داستانهای نوین آلمانی ترجمه